

**TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF ECONOMICS**

VOLUME 7 / 2024

LABOR ECONOMICS

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ilmiy elektron jurnali

**LABOUR ECONOMICS AND
HUMAN CAPITAL**

scientific electronic journal

2025 yil 1-son

Volume 4, Issue 1, 2025

**МЕХНАТ ИҚТISODIYOTI
VA INSON KAPITALI**
ISSN: 3030-3117

LABORECONOMICS.UZ

МЕХНАТ ИҚТISODIYOTI VA INSON KAPITALI

№ 1-2025

**ЭКОНОМИКА ТРУДА И ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ
КАПИТАЛ**

LABOR ECONOMICS AND HUMAN CAPITAL

“Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy elektron jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK) rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 328/3-sonli qarori bilan ro‘yxatga olingan.

Muassis: “Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy maktabi.

Tahririyat manzili:

100066, Toshkent shahri, Islom Karimov ko‘chasi,
49 uy

Elektron manzil: ilmiymaktab@gmail.com

Jurnal web-sayti: www.laboreconomics.uz

Bog‘lanish uchun telefonlar:

+998998818698

Tahririyat Kengashi raisi:**(Chairman of the Editorial Board)**

Abduraxmanov Qalandar Xodjayevich, O'zFA akademigi

Tahririyat Kengashi a'zolari:**(Members of the Editorial Board)**

Toshqulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof.
Yusupov Axmadbek Tadiyevich, i.f.d., prof.
Sharipov Kongratboy Avezimbetovich, t.f.d., prof
Raifkov Kudratilla Mirsagatovich, i.f.d., prof
Xalmuradov Rustam Ibragimovich, i.f.d., prof
Umurzakov Baxodir Xamidovich, i.f.d., prof.
Nazarov Sharofiddin Xakimovich, i.f.d., prof.
Jumayev Nodir Xasiyatovich, i.f.d, prof.
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof.
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof.
Zokirova Nodira Kalandarovna, i.f.d., prof.
Xudoyberdiyev Zayniddin Yavkachevich, i.f.d., prof.
Muxiddinov Erkin Madorbekovich, i.f.f.d., (PhD)
Xolmuxammedov Muhsinjon Murodullayevich, i.f.n., dots.
Amirov Lochinbek Fayzullayevich, i.f.f.d., (PhD), dots.
G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich, i.f.d., (DSc), dots.
Shakarov Zafar Gafarovich, i.f.f.d., (PhD)

Jamoatchilik Kengashi a'zolari:**(Community Council members)**

Bred Bodenxauzen (AQSh)
Jon Ankor (Buyuk Britaniya)
Odegov Yuriy Gennadevich (Rossiya Federasiyasi)
Keynz Miller (AQSh)
Sung Dong Ki (Koreya Respublikasi)
Masato Xivatari (Yaponiya)
Gerxard Feldmayer (Germaniya)
Eko Shri Margianti (Indoneziya)
Ahmed Mohamed Aziz Ismoil (Misr)
Rohana Ngah (Malayziya)
Sharifah Zanniyerah (Malayziya)
Teguh Dartanto (Indoneziya)
Nur Azlinna (Saudiya Arabistoni)
Muhammed Xoliq (Pokiston)
Alisher Dedaxonov (Toshkent)

Mas'ul muxarrir (Editor-in-Chief): G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich**Veb-administrator (Web admin):** Musayev Xurshid Sharifjonovich

MUNDARIJA (CONTENTS)**MEHNAT BOZORI VA MEHNAT MUNOSABATLARI**

S.B.G'oyipnazarov	<i>Сунъий интеллектнинг меҳнат бозори ва иш билан бандликка бўлган таъсири</i>	5-16
I.A.Bakiyeva	<i>Барқарор иқтисодий ўсишни таъминлашда меҳнат унумдорлигини ошириш масалалари</i>	17-26
S.P.Qurbonov	<i>Mehnatga haq to'lashning eng kam miqdorining aholi unumli bandligini oshirishdagi ahamiyati</i>	27-36
O.Q.Xatamov T.T.Xalikov	<i>Raqamli texnologiyalar assosida oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarni bandligini ta'minlash mexanizmlarni takomillashtirish.....</i>	37-47
N.R.Saidov	<i>Ish o'rinlari barqarorligini ta'minlash: muammolar va istiqbollar</i>	48-55
F.O'.Masharipov	<i>Малакали кадрлар тайёрлаш мақсадида касбий таълимда халқаро таълим дастурларини жорий этиш</i>	56-70
S.Sh.Matkarimova	<i>Yoshlarga xorijiy tillarni o'qitish orqali mehnat bozorida malakali kadrlar tayyorlash: muammolar va yechimlar</i>	71-80
T.M.Bobojonov	<i>Yashil iqtisodiyotning ahamiyati va bandlik imkoniyatlari</i>	81-94

INSON KAPITALI

Ye.R.Kim	<i>Подходы к оценке состояния человеческого капитала в стране</i>	95-107
-----------------	---	--------

INSON TARAQQIYOTI

B.B.Mardonov J.S.Pardayev	<i>Таълим хизматларининг мохияти, ижтимоий-иқтисодий аҳамияти</i>	108-116
R.Z.Muxammadiyev	<i>Ўзбекистонда давлат тиббий суғуртаси: ютуқ ва камчиликлар</i>	117-126
Y.X.Turdiyeva	<i>Финансовая поддержка государственно-частного партнерства: новый взгляд на дошкольное образование</i>	127-133

KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH

G'.R.Adashov	<i>Роль показателя совокупного дохода в сокращении бедности в Узбекистане</i>	134-141
---------------------	---	---------

MIGRATSIYA

K.M.Habibullayev	<i>Yuqori malakali mutaxassislarga bo'lgan ehtiyojni baholash ko'rsatkichlari</i>	142-155
-------------------------	---	---------

INSON RESURSLARINI BOSHQARISH

O'X.Abdukarimov	<i>Ўзбекистон давлат фуқаролик хизмати тизимида инсон ресурсларини ривожлантириш: миллий тажриба ва замонавий тенденциялар</i>	156-165
------------------------	--	---------

S.S.Abdullayev	<i>Раҳбар ходимларнинг бошқарув фаолияти самарадорлигини баҳолашга бўлган илмий ёндашувлар</i>	166-178
-----------------------	--	---------

M.G'.Abdurazzoqov	<i>Strategik boshqaruvning mazmuni va uning ishlab chiqarish korxonalaridagi ahamiyati</i>	179-186
--------------------------	--	---------

TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH

M.X.Saidova	<i>Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasi asosida biznes rivojlanish jarayonlarini statistik va ekonometrik tahlil qilish</i>	187-193
--------------------	---	---------

X.F.To'xtayeva	<i>Analysis of the transformation of employment in the tourist services market of Uzbekistan and the state of its regulation</i>	194-204
-----------------------	--	---------

Sh.S.Qorriyeva	<i>O'zbekistonda yashil moliyalashtirishni rivojlantirishning xorij tajribasi</i>	205-219
-----------------------	---	---------

O.R.Meyliyev K.X.Gofurova	<i>Raqamli transformatsiya bilan yashil moliyalashtirishning uyg'unligi</i>	220-231
--------------------------------------	---	---------

A.N.Kaxorova	<i>Sanoat tarmoqlarining tarkibiy tuzilishini takomillashtirishning nazariy asoslari</i>	232-239
---------------------	--	---------

N.O.Jumaniyazov M.Y.Umarov R.B.Otamurodov	<i>Fundamental issues of modern finance in the context of a green economy</i>	240-247
--	---	---------

M.T.Kurbonbekova Z.A.Xamidova S.B.Xujaxonova	<i>Qoraqolpog'iston Respublikasida milliy turizmni rivojlantirishda hunarmandchilikni o'rni (hunarmandchilikni rivojlantirish misolida)</i>	248-254
---	---	---------

U.U.Raxmatullayev	<i>O'zbekiston mintaqaviy iqtisodiyotida qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirishdagi muammolar</i>	255-264
--------------------------	--	---------

N.Sh.Dexkanova Y.F.Najmiddinov	<i>Sanoat korxonalarida energiya intensivligi va unga ta'sir etuvchi omillar tahlili</i>	265-276
---	--	---------

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ISSN: 3030-3117

<https://laboreconomics.uz/>

БАРҚАРОР ИҚТИСОДИЙ ҶСИШНИ ТАЪМИНЛАШДА МЕХНАТ УНУМДОРЛИГИНИ ОШИРИШ МАСАЛАЛАРИ

Бакиева Ирода Акбаровна

ТДИУ, доцент

DOI: https://doi.org/10.55439/LEHC/vol2_iss1/a145

Аннотация. Ушбу мақолада меҳнат унумдорлигининг мамлакат иқтисодиётини ривожлантиришдаги роли ва уни ошириш зарурати назарий жиҳатдан асосланган асосланган. Ўзбекистон иқтисодиёти тармоқ ва соҳаларининг ялпи қўшилган қиймат хажми ўзгариши динамикаси ёритилган. Ялпи қўшилган қиймат, иш билан бандлар сони ҳамда меҳнат унумдорлиги кўрсаткичларининг ўсиш суръатлари статистик маълумотларни умумлаштириш ва математик ҳисоб-китоблар ёрдамида солиштирма таҳлил қилинган. Хорижий мамлакатлардаги вазият билан солиштирган ҳолда республика тармоқ ва соҳаларидаги меҳнат унумдорлигини ўсиши ҳолатига иқтисодий баҳо берилган ва уни ошириш имкониятлари бўйича айрим хулосалар қилинган.

Калит сўзлар: меҳнат унумдорлиги, иқтисодий ўсиш, ялпи қўшилган қиймат, иш билан бандлик, иш ўринлари, меҳнат унумдорлигини ошириш омиллари ва заҳиралари

ВОПРОСЫ ПОВЫШЕНИЯ ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТИ ТРУДА В ОБЕСПЕЧЕНИИ УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА

Бакиева Ирода Акбаровна

ТГЭУ, доцент

Аннотация. В данной статье теоретически обоснована роль производительности труда в развитии экономики страны и необходимость ее повышения. Освещена динамика изменения объемов валовой добавленной стоимости в отраслях экономики Узбекистана. С использованием обобщения статистических данных и математических расчетов проведен сравнительный анализ темпов роста валовой добавленной стоимости, показателей занятости и производительности труда. Изучен показатель роста производительности труда в зарубежных странах. На основе полученных результатов анализа состояния роста производительности труда в Узбекистане и опыта зарубежных стран сделаны некоторые выводы о возможностях ее повышения.

Ключевые слова: производительность труда, экономический рост, валовая добавленная стоимость, занятость, рабочие места, факторы и ресурсы повышения производительности труда.

ISSUES OF INCREASING LABOR PRODUCTIVITY IN ENSURING SUSTAINABLE ECONOMIC GROWTH

Bakiyeva Iroda Akbarovna

TSUE, Associate professor

Abstract. The article theoretically substantiates the role of labor productivity in the development of the country's economy and the need to increase it. The dynamics of changes in the volumes of gross added value of sectors and industries of the economy of Uzbekistan are highlighted. Using the generalization of statistical data and mathematical calculations, a comparative analysis of the growth rates of gross added value, employment indicators and labor productivity is carried out. An economic assessment of the state of growth of labor productivity in industries and sectors of the republic's industry is given in comparison with the situation in foreign countries and conclusions are made on the possibilities of its increase.

Key words: labor productivity, economic growth, gross value added, employment, jobs, factors and resources for increasing labor productivity.

Кириш

Меҳнат унумдорлигини ошириш бизнеснинг барқарор ривожланишини таъминлаш ва муносиб иш ўринларини яратиш учун жуда муҳим бўлиб, уларнинг иккаласи ҳам аҳоли турмуш даражасини яхшилашга қаратилган ҳар қандай ривожланиш стратегиясининг муҳим элементлари ҳисобланади. Худди шу концепциядан келиб чиққан ҳолда ХМТ ҳар доим бизнесни ривожлантириш ва янги иш ўринларини яратишда меҳнат унумдорлигининг муҳим ролини тан олган. 2007 йилда Халқаро меҳнат конференцияси томонидан қабул қилинган барқарор ривожланиш тўғрисидаги хулосаларда меҳнат унумдорлигини ошириш бизнеснинг рақобатбардошлигини таъминлашнинг асосий омили эканлиги ҳамда унинг барқарорлиги учун зарурлиги таъкидланган. ХМТнинг 2019 йилдаги Халқаро меҳнат конференцияси томонидан қабул қилинган меҳнат соҳасининг истиқболи тўғрисидаги юз йиллик Декларациясида ҳам меҳнат унумдорлиги истиқболда меҳнат соҳасидаги инсонга йўналтирилган ёндашувнинг асоси эканлигини таъкидланган [1].

Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантиришнинг узоқ муддатли стратегиясида Ялпи ички маҳсулот ҳажмини 160 миллиард долларга ва аҳоли жон бошига даромадларни 4 минг долларга етказиш [2]. параметрлари белгиланган бўлиб, бу кўп жиҳатдан меҳнат унумдорлигининг ўсиш суръатларига боғлиқ. Бироқ, “бундай ўсиш суръатларига эришиш учун мавжуд потенциалдан тўлиқ фойдаланиляптими?” - деган савол туғилиши табиий.

Иқтисодий ривожланиш даврида бозор кўрсаткичлари (фойда) устуворлиги туфайли меҳнат унумдорлигига эътибор пасайганлиги сабабли уни ўлчаш талаб қилинмаган. Аммо, ҳозирги пайтда олдинга қўйилган стартегик мақсадларга эришиш учун бошқарув органлари ҳам,

тадбиркорлик субъектлари ҳам ушбу кўрсаткични доимий ҳисоблаб бориш зарурлигини тушунишлари керак.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Бутунги кунгача дунёда иқтисодий ўсишни таъминлаш, фойдани ошириш ва компанияларни ривожлантириш, истеъмол нархларини пасайтириш, ишчиларнинг иш ҳақи ва умумий аҳоли турмуш даражасини ошириш учун меҳнат унумдорлигининг муҳимлигини кўрсатадиган кўплаб илмий тадқиқотлар ўтказилган. Натижада меҳнат унумдорлиги тушунчасига нисбатан кўп қиррали ёндашувлар пайдо бўлган.

Иқтисодий категория сифатида меҳнат унумдорлигини ўрганишга бўлган ёндашувларни кузатадиган бўлсак, бу тушунчага биринчи марта инглиз классик мактаби асосчиси Вильям Петти асарида тўхталиб ўтилган бўлиб, унингча товар қиймати уни ишлаб чиқаришган сарфланган иш вақти билан ўлчаниб, қиймат миқдори меҳнат унумдорлигига боғлиқ [3].

Адам Смит ўзининг "Халқлар бойлигининг табиати ва сабаблари тўғрисида тадқиқот" китобида меҳнат унумдорлигини меҳнатнинг ишлаб чиқариш кучи билан белгилайди ва меҳнат унумдорлиги меҳнат тақсимоти туфайли ўнлаб ва юзлаб марта кўпайиши мумкинлигини таъкидлайди. А.Смит меҳнат тақсимоти жараёнини таҳлил этган холда, унумли ва унумсиз меҳнат ўртасидаги фарқларни ҳам изоҳлаб берган. Бунда унумли меҳнат капитал ва фойда келтирадиган фақат моддий ишлаб чиқаришда бўлиши мумкинлиги, меҳнат унумдорлигининг ортиши меҳнат тақсимоти гагина эмас, шунингдек ишлаб чиқаришда мукамалроқ машиналарни қўллаш, ходимлар маҳорати билан боғлиқлиги асосланган [4].

Меҳнат унумдорлигини тавсифлашда Карл Маркс товар ишлаб чиқарувчиси меҳнатининг икки томонлама табиатидан келиб чиқди ва шу тариқа иқтисодий назарияга “меҳнатнинг ишлаб чиқариш кучи” ва “меҳнат сиғими” каби тушунчаларни киритди, бу эса “меҳнат унумдорлиги” каби иқтисодий ҳодисани таҳлил қилишга имкон берди [5].

Меҳнат унумдорлиги иқтисодий назарининг янги классик мактаби вакиллари томонидан ҳам чуқур ўрганилган. Улардан бири – Ж.Кларк меҳнат унумдорлигининг чўққиси назариясини яратган. У ўзининг “Бойликнинг тақсимланиши” асарида тадбиркорлар фойда олишни иложи бориша кўпайтиришга ҳаракат қиладилар, шунинг учун ишлаб чиқариш сўнгги қўшимча меҳнат фойда ҳам, зарар ҳам келтирмайдиган паст меҳнат унумдорлигига эга бўлгунча кенгайтириб борилади деган хулосага келган [6].

Меҳнат унумдорлигини оширишнинг илмий асослари Ж.Кейнс, П.Друкер, П.Самуэльсон, М.Тодаро ва бошқа олимлар томонидан чуқурлаштирилган. М.Портер эса илмий муомалага мамлакатнинг умумий

унумдорлиги тушунчасини киритган. У меҳнат унумдорлигини миллий иқтисодиётнинг фақат ишлов бериш соҳаси эмас, барча тармоқларида оширишнинг аҳамиятини кўрсатган. М.Портернинг фикрига кўра, Мамлакатнинг аҳолиси жон бошига, молиявий, табиий ва бошқа ресурслари бирлигига тўғри келувчи ишлаб чиқарилган товарлар ва хизматлар қиймати билан ўлчанадиган омиллар самарадорлиги даражаси одамларнинг ҳаёт сифатини белгилайди, иқтисодий ўсишни таъминлайди ва рақобатбардошлик кўрсаткичи ҳисобланади. Жаҳон бозорида мамлакат қанчалар салмоқли мавқега эга бўлса, ушбу давлатда меҳнат унумдорлиги шунчалик тезроқ ортади [7].

Албатта хорижлик олимларнинг муаммони ўрганишга қўшган ҳиссаларини тан олган ҳолда, ватанимизнинг: академик Қ.Х.Абдурахмонов, профессорлар А.В.Вахобов, Ш.Р.Холмўминов, Х.М.Ҳакимов, М.Қ. Пардаев каби кўплаб олимларининг ҳам шу йўналишдаги илмий тадқиқотларини айтиб ўтиш ўринли бўлиб, улар меҳнат унумдорлигини турлича нуқатаи-назардан кўриб чиққанлар.

Ўрганилаётган муаммога хилма хил ёндашувлар мавжудлигини эътиборга олган ҳолда ушбу йўналишдаги энг салмоқли илмий изланишлар Академик Қ.Х.Абдурахмонов ва унинг илмий мактаб вакилларига тегишли эканлигини таъкидлаш жоиз. Қ.Х.Абдурахмонов меҳнат унумдорлигининг иқтисодий моҳиятини таҳлил этишда маҳсулот ишлаб чиқариш (хизматлар кўрсатиш) учун сафланадиган меҳнат бевосита меҳнат фаолиятини амалга ошириш пайтида сарфланаётган жонли меҳнат ҳамда моддийлаштирилган меҳнатдан, яъни аввал яратилган, ҳозир ишлаб чиқаришда фойдаланилаётган меҳнатдан иборатлигини ёдда тутиш лозимлигини таъкидлаган [3].

Тадқиқот методологияси

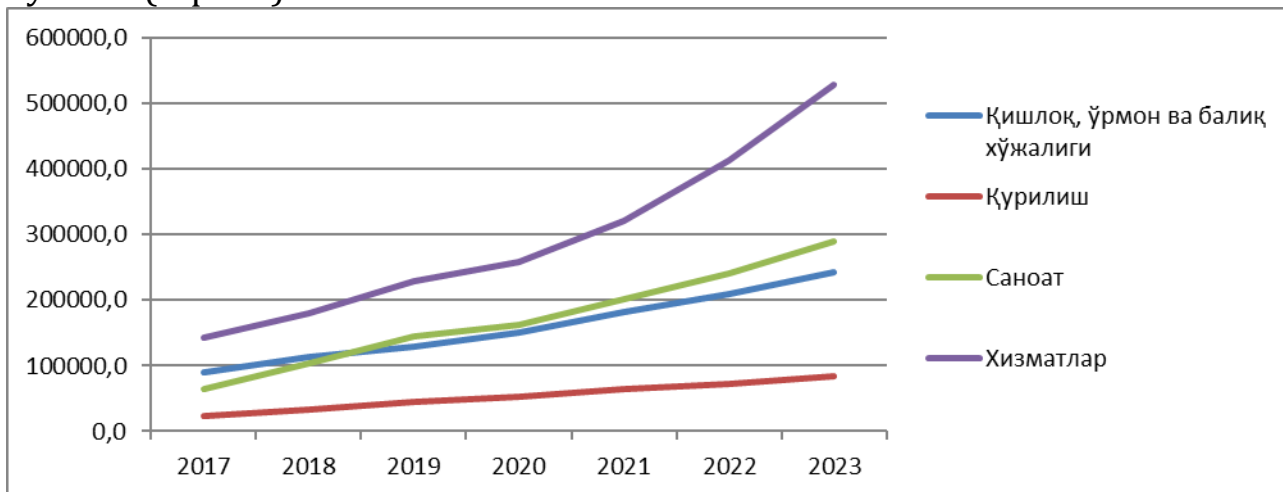
Илмий тадқиқотда иқтисодий воқелик ва жараёнларни ўрганишнинг турли илмий усуллари: илмий манбаларни ўрганиш асосида эмпирик таҳлиллар, қиёсий ва тизимли таҳлил, базавий ҳисоб-китоблар ва статистик гуруҳлаш усуллари қўлланди. Тадқиқот ишининг ахборот базаси сифатида Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат статистика агентлигининг маълумотлари ҳамда қатор оммавий ахборот воситаларининг интернет сайтлари материалларидан фойдаланилди.

Таҳлил натижалари

Мамлакатнинг иқтисодий ўсиши ундаги тармоқ ва соҳаларнинг ривожланишига боғлиқ. Статистик ҳисоботларда иқтисодиёт тармоқлари ва соҳаларининг ЯИМга қўшилган қиймати ҳажмини корхона ва ташкилотларнинг ҳисоботларини чуқур ўрганиш асосида аниқлаш ижтимоий меҳнат унумдорлигини ўсишидаги тўсиқларни ҳамда иш билан

бандликни ошириш бўйича мавжуд имкониятларини аниқлашга оид янги маълумотларни олишга ёрдам беради.

Республикада олиб борилаётган иқтисодий ислохотларнинг самараси ўлароқ барча иқтисодиёт тармоқларида ўсиш тенденциясини кузатиш мумкин (1-расм).

1-расм. Иқтисодиёт тармоқларининг ялпи қўшилган қиймат ҳажми динамикаси, млрд.сўм

Манба: www.stat.uz сайти маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган

Иқтисодиётнинг барча тармоқларининг ЯИМга қўшилган қиймати ҳажми ўрганилаётган 2017-2023 йилларда ортиб борган. Хусусан бу даврда ўсиш қишлоқ, ўрмон ва балиқ хўжалиги тармоғида 2,67 (267,6%), қурилиш соҳасида 3,68 (368,7 %), саноатда 4,43 (443,4 %) ва хизматлар соҳасида 3,7 (370,8 %) баробарга ошган. Шу билан бирга, ЯИМга ялпи қўшилган қиймат ҳажмида хизматлар соҳаси етакчилик қилмоқда. Жумладан 2017 йилда бу соҳанинг улуши 44,8 %ни ташкил қилган бўлса, 2023 йилга келиб бу кўрсаткич 46,2 %ни ташкил қилган. Республикада индустриал соҳани жадал ривожлантириш бўйича олиб борилаётган чора-тадбирлар натижасида саноатнинг улуши мос равишда 20,3 % дан 25,3 % га етган. Ўз навбатида қурилиш соҳасининг ҳам ҳиссаси ошиб борган ва мос равишда 7,1 %дан 7,4 %га етган. Қишлоқ, ўрмон ва балиқ хўжалигининг қўшилган қиймат ҳажми эса ўрганилаётган даврда аксинча пасайган ва 2017 йилда бу кўрсаткич жамига нисбатан 28,2 %дан 21,2 %га тушган. Келтирилган статистик маълумотларга асосланиб республиканинг иқтисодиёт тармоқларида вазиятга юқори баҳо бериш мумкин, бироқ “тармоқларни янада ривожлантириш имкониятлари мавжудми?” - деган савол туғилади.

2024 йил 18 октябрда макроиқтисодий кўрсаткичлар масаласида бўлиб ўтган йиғилишда Ўзбекистон ҳукумати 2030 йилги ялпи ички маҳсулот ҳажми бўйича прогнозни яхшилаб, 160 млрд доллардан 200 млрд долларгача кўтариши мумкинлиги таъкидланган [11].

Ўзбекистон Республикаси иқтисодиёт тармоқларида иш билан бандлик ва меҳнат унумдорлиги кўрсаткичлари динамикаси

Кўрсаткичлар	Й и л л а р							Ўсиш суръати
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	
Қишлоқ, ўрмон ва балиқ хўжалигининг ялпи қўшилган қиймати ҳажми, млрд.сўм	90739,8	113327,4	129885,0	150493,7	181787,7	208809,2	242916,4	267,7
Соҳада иш билан бандлар сони, минг киши	3 671,30	3 537,20	3 544,60	3 499,20	3 414,70	3 438,70	3 344,00	91,1
Меҳнат унумдорлиги, млрд.сўм	24,7	32,0	36,6	43,0	53,2	60,7	72,6	293,9
Қурилишнинг ялпи қўшилган қиймати ҳажми, млрд.сўм	22875,8	32788,4	45202,0	51927,4	63608,5	73209,4	84313,1	368,6
Соҳада иш билан бандлар сони, минг киши	1 290,00	1 205,50	1 324,60	1 305,60	1 350,80	1 314,30	1 502,20	116,4
Меҳнат унумдорлиги, млрд.сўм	17,73	27,20	34,13	39,77	47,09	55,70	56,13	316,5
Саноатнинг ялпи қўшилган қиймати ҳажми, млрд.сўм	65258,8	102879,6	145083,9	162013,3	202219,3	240210,4	289371,4	348,0
Соҳада иш билан бандлар сони, минг киши	1599,9	1598,3	1612,9	1597,7	1642,4	1630,1	1661,9	103,9
Меҳнат унумдорлиги, млрд.сўм	18,5	25,6	34,1	39,8	47,0	54,7	61,9	335,0
Хизматларнинг ялпи қўшилган қиймати ҳажми, млрд.сўм	142787,5	179081,9	229226,1	259242,1	320928,3	413565,9	529405,6	370,8
Шу соҳада иш билан бандлар сони, минг киши	6732,2	6727,5	6850,4	6622,1	6910,2	7142,6	7332,1	108,9
Меҳнат унумдорлиги, млрд.сўм	21,2	26,6	33,5	39,1	46,4	57,9	72,2	340,4

Манба: www.stat.uz маълумолари асосида муаллиф томонидан тузилган

Ялпи ички маҳсулот хажмини оширишда мавжуд имкониятлардан максимал фойдаланиш, хусусан тармоқ ва соҳаларда иш билан бандларни самарали иш жойлари билан таъминлаш орқали меҳнат унумдорлигини ошириш ҳисобига сезиларли натижаларга эришиш мумкин. Бунинг учун туб иқтисодий ислоҳотлар олиб борилаётган йиллар кесимида эришилган макроиқтисодий натижаларни иш билан бандлар сонига нисбатан ҳисоб китоб қилиш ёрдамида вазиятга ўрганишни лозим топдик (1-жадвал).

1-жадвал маълумотларидан кўриб турганимиздек, республиканинг қишлоқ, ўрмон ва балиқ хўжалиги соҳасида иш билан бандлар сони 8,9% га пасайган, қолган тармоқларда эса иш билан бандлар сонининг ошиши кузатилади. Жумладан, қурилиш соҳасида иш билан бандларнинг сони 16,4 %га, саноатда 3,4 %га, хизматлар соҳасида эса 8,9 %га ортган.

Шу билан бирга келтирилган тармоқ ва соҳалардаги меҳнат унумдорлигининг энг кўп ўсиш суръати хизматлар соҳасига (340,4%) тўғри келмоқда. Мос равишда бу кўрсаткич қишлоқ хўжалигида 293,9 %ни, қурилишда 316,5 %ни ҳамда саноатда 335,0 % ни ташкил қилган.

Келтирилган маълумотлар нимани англатади? Албатта республикада хизматлар соҳасида меҳнат унумдорлигининг юқори ўсиш суръатини ижобий баҳолаб, буни асосан рақамли технологияларнинг тез суръатлар билан жорий қилинаётганлиги натижасида шу турдаги хизматлар кўрсатишнинг ортаётганлиги, молиявий сектордаги хизматлар кўламининг кенгаяётганлиги, республикадаги туризм соҳасидаги имкониятлардан имкон қадар кўпроқ фойдаланилаётганлиги, соғлиқни сақлаш ва таълим тизимидаги олиб борилаётган ислоҳотлар натижаси билан изоҳлаш мумкин. Ушбу соҳанинг жадал ривожланиши ўз навбатида аҳоли турмуш даражасининг яхшиланишидан, даромадларнинг ортаётганлигидан далолат беради.

Шу билан бирга саноатнинг, қурилиш соҳаларининг ҳам меҳнат унумдорлигининг ўсиш суръатларини ижобий баҳолаган ҳолда, ушбу соҳалардаги ўсиш асосан киритилаётган инвестицияларнинг хажми, янги технологиялардан кенг кўламда фойдаланилаётганлиги, умуман ушбу соҳаларда яратилаётган имкониятлар билан изоҳлаш мумкин.

Жаҳон банки томонидан 2018 йилда нашр этилган “Ўзбекистонда иқтисодий ўсиш ва иш ўринларини ташкил этиш: чуқур диагностика” ҳисоботи айнан иқтисодиёт тармоқ ва соҳаларида меҳнат унумдорлигини ошириш имкониятларига бағишланган бўлиб, унда қайд этилишича “аҳолиси ўсиб бораётган Ўзбекистон учун истиқболда юқори унумли ва юқори ҳақи тўланадиган иш ўринларини яратиш иқтисодий ўсишни таъминлаш, ижтимоий барқарорликни мустаҳкамлаш ва даромадлар даражаси бўйича аҳолининг энг қуйи 40 фоизини ташкил этувчи

хонадонлар фаровонлигини янада оширишни таъминлашда муҳим аҳамият касб этади” [8].

Ўзбекистон ресурсга асосланган иқтисодиётдан унумдорликка асосланган иқтисодиётга ўтсагина юқори иш ҳақи тўланадиган унумли иш ўринлари яратилиши мумкин. Меҳнат унумдорлиги юқори бўлган иш ўринларини яратиш иқтисодий ўсиш ва турмуш даражасини оширишнинг калити ҳисобланади.

Бугунги кунда аҳоли жон бошига тўғри келадиган даромадлар энг юқори бўлган давлатларда сўнгги икки аср давомида меҳнат унумдорлигининг энг юқори ўсиши кузатилган. Бу мамлакатларда унумдорликнинг ошиши иш изловчилар учун юқори иш ҳақи тўланадиган жозибадор иш ўринларининг яратилишига олиб келди.

Ривожланган хорижий мамлакатлар тажрибасини ўрганиш натижасида айнан хизматлар соҳада меҳнат унумдорлигининг юқори эканлиги ва айнан шу соҳанинг ривожланиши мамлакатда аҳоли турмуш даражасини белгилаб бераётганлигини кўриш мумкин. Мисол таъриқасида Буюк Британия иқтисодиётини келтирсак, унда асосий иқтисодий қудратни айнан хизматлар соҳаси таъминлаб, мамлакат ЯИМ нинг 3/4 қисмини таъминлайди. Иккинчи ўринни саноат эгаллаб, ЯИМнинг 18,5 %ини шу соҳа таъминлайди. Ички озиқ-овқатга бўлган эҳтиёжнинг 2/3 қисмини қондирадиган қишлоқ хўжалиги ялпи ички маҳсулотнинг атиги 1 % таъминлайди, қурилиш соҳасининг ҳиссаси эса 6,1 %га тўғри келади [12]. Хорижий мамлакатлар тажрибасидан келиб чиқадиган бўлсак, республикада тармоқ ва соҳалардаги иш ўринларида меҳнат унумдорлигини ошириш имкониятлари жуда юқори.

Хулоса

Иш ўринларидаги меҳнат унумдорлиги ва рақобатбардошлик ҳар қандай мамлакатнинг иқтисодий ривожланишини таъминлаб берувчи калит ҳисобланади. Шунинг учун тегишли соҳа ва тармоқларнинг ривожланиш йўллари белгилашда улардаги меҳнат унумдорлигини оширишнинг мавжуд заҳираларидан тўлароқ фойдаланиш имкониятларини ҳисобга олиш керак. Меҳнат унумдорлигини тез суръатлар билан ўсишини корхона ва ташкилотлар даражасида инсон капиталига, жисмоний капиталга, технологик ривожланишга инвестицияларнинг миқдор ва сифат уйғунлигига эришиш орқали таъминлаш мумкин.

Жаҳонда мавжуд бўлган технологияларни Ўзбекистон иқтисодиёти тармоқ ва соҳаларига жадал жорий этиш мамлакатда ишлаб чиқариш ҳажмини ва меҳнат унумдорлигини оширишнинг асосий каналига айланиши керак. Қишлоқ хўжалиги соҳасида (масалан, пахта ва ғалла етиштиришда) ислохотларни жадаллаштириш ҳисобига қишлоқ хўжалиги

маҳсулдорлигини ошириш бошқа тармоқларда ҳам таркибий ўзгаришлар муваффақиятининг шарти ҳисобланади ҳамда иқтисодий ўсиш ва камбағалликни қисқартириш каби мақсадга эришишни таъминлайди. Қишлоқ хўжалиги соҳасидан бўшаётганларни юқори унумли бошқа меҳнат унумдорлиги юқори бўлган тармоқ ва соҳаларга ўтиши инсон капиталига инвестициялар киритишни талаб этади.

Саноат соҳасида, айниқса саноатнинг қайта ишлаш тармоқларида хом ашё ва табиий ресурслар етишмаслиги меҳнат унумдорлигининг паст даражада ўсишига сабаб бўлмоқда. Ушбу етишмовчиликларни бартараф этиш ишлаб чиқариш корхоналари салоҳиятини оширади ва уларда меҳнат унумдорлигини ўсиши ҳисобига иқтисодий ўсишни таъминлайди.

Умуман олганда, республика иқтисодиёт тармоқ ва соҳаларида инвестицион муҳитни яхшилаш ва корхоналарнинг товарлари билан бозорга чиқишдаги харажатларни камайтириш, хусусий секторга инвестициялар оқимини рағбатлантириш мақсадида бозор механизмларини либераллаштириш, давлат бошқаруви ва молиявий институтлар фаолиятини такомиллаштириш, меҳнат унумдорлиги паст иш жойларида мотивацион механизмларни самарали қўллаш имкониятларини кенгайтириш меҳнат унумдорлигини оширишнинг асосий омиллари ва заҳиралари ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Повышение производительности: Краткий обзор Руководства для организаций работодателей https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@europe/@ro-geneva/@sro-moscow/documents/publication/wcms_774539

2. “Ўзбекистон 2030 Стратегияси” Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 11 сентябрдаги ПФ-158-сон Фармонида 1-илова <https://lex.uz/ru/docs/6600413>

3. Abduraxmonov Q.X. Mehnat iqtisodiyoti: nazariya va amaliyot. Darslik – T.: FAN, 2019. - 592 bet

4. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. - М.: Эксмо, 2007. - С.253.

5. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-ое изд. Т. 23, с. 55

6. Киреев А.П. Прикладная макроэкономика. – М : Международные отношения, 2006. – С.34 .

7. Портер М. Международная конкуренция. Конкурентные преимущества стран. М.: Международные отношения, 1993. С. 24.

8. Экономический рост и создание рабочих мест в Узбекистане: углубленная диагностика. 28 декабря 2018 г. Глобальная практика по

макроэкономике, торговле и инвестициям. Регион Европы и Центральной Азии. Документ Всемирного банка.

9. www.stat.uz -Ўзбекистон Президенти хузуридаги Статистика агентлиги сайти

10. www.lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси

11. <https://kun.uz/kr/news/2024/10/18/ozbekiston-2030-yilga-borib-yaimni-200-mlrd-dollariga-yetkazishi-mumkinligi-aytildi>

12. https://ru.wikipedia.org/wiki/Экономика_Великобритании

Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali

+998 71 239 28 13

Tashkent, Uzbekistan

ilmiymaktab@gmail.com

www.laboreconomics.uz